



การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง*

A DRIVING CONSERVATION TOURISM ACTIVITIES IN BAN KHLONG KHUT COMMUNITY, HAN PHO SUBDISTRICT, KHAO CHAISON DISTRICT, PHATTHALUNG PROVINCE

พระปลัดจรรย์ ชาติสาโณ (แก้วทงศ์)*, ดิเรก นุ่นกล่ำ, เดชชาติ ตรีทรัพย์, โกศล สุขเกษม

Phrapalad Jaran Chatasapho (Klawtanong)*, Direk Nunklam, Detchat Treetrap, Kosol Sukkasem

คณะศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Master of Arts, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: 66003204004@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้ แบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 249 คน การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน ผลการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง โดยรวม มีค่าเฉลี่ยผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$) พิจารณาเป็นรายด้าน ตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า 1) ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.82$) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 2) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ($\bar{X} = 3.56$) 3) ด้านการสร้างความเข้าใจในกิจกรรมท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.50$) 4) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ($\bar{X} = 2.90$) 5) ด้านการลดการปล่อยมลพิษและการจัดการความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.89$) 6) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.51$), และ 7) ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.40$) 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด จังหวัดพัทลุง พบว่า ต้องส่งเสริมเยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นอย่างรับผิดชอบ คือ ดำรงวิถีชีวิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อสร้างหลักความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์

คำสำคัญ: การขับเคลื่อน, การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน, การมีส่วนร่วม, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, ชุมชนบ้านคลองขุด

Abstract

This research article aims to: 1) study the driving forces behind ecotourism activities in Ban Khlong Khut Community, Han Pho Subdistrict, Khao Chaison District, Phatthalung Province, and 2) explore recommendations for advancing ecotourism activities in the same community. A mixed-methods research approach was employed. Quantitative data were collected through questionnaires from a sample group of 249 people. Qualitative data were gathered through interviews with 18 key informants. The research findings revealed that the overall level of driving ecotourism activities in Ban Khlong Khut Community was at a moderate level ($\bar{x} = 3.08$). When considering each aspect in order from highest to lowest mean score, it was found that: 1) reducing the deterioration of tourist attractions ($\bar{x} = 3.82$) had the highest average score; 2) promoting sustainable tourism ($\bar{x} = 3.56$); 3) creating understanding of tourism activities ($\bar{x} = 3.50$); 4) supporting the sustainable use of resources ($\bar{x} = 2.90$); 5) reducing pollution emissions and managing the purity of natural resources ($\bar{x} = 2.89$); 6) supporting the use of local resources ($\bar{x} = 2.51$); and 7) encouraging environmentally friendly tourism behavior, which had the lowest mean score ($\bar{x} = 2.40$). In terms of recommendations for advancing ecotourism activities in Ban Khlong Khut Community, Phatthalung Province, it was found that youth participation in conservation and the valuable use of local resources should be promoted. All stakeholders—tourists, entrepreneurs, and the local community—should act responsibly, fostering an environmentally friendly lifestyle. Sustainable tourism should be encouraged to promote the local economy, thereby establishing a foundation for sustainability and preserving a pure environment.

Keywords: Driving Forces, Sustainable tourism, Engagement, Ecotourism, Ban Khlong Khut Community

บทนำ

ประเทศไทยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้บรรลุตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ภายใต้เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งระบบ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ และเน้นการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ไทย วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว พร้อมควบคู่ไปกับมาตรฐานความปลอดภัย การกระจายรายได้สู่ชุมชน และยกระดับสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ, 2560)



การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา เนื่องจากเป็นการผสมผสานกิจกรรมท่องเที่ยวเข้ากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ มลพิษ หรือการใช้ทรัพยากรเกินขีดจำกัด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ชุมชนบ้านคลองขุด อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง มีวิถีชีวิตพึ่งพาการประมงและการเกษตรเป็นหลัก แต่ประสบปัญหาการทำประมงเกินขีดจำกัด และประมงผิดกฎหมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ การระบาดของ COVID-19 ทำให้ประชาชนในชุมชนหันกลับมาพึ่งพาการประมงมากขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง ชุมชนจึงร่วมมือกันเพื่อขยายเขตอนุรักษ์ชายฝั่งจาก 340 ไร่ เป็น 610 ไร่ พร้อมวางแผนฟื้นฟูระบบนิเวศ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ปรับปรุงบ้านปลา และตั้งกฎการใช้เครื่องมือประมงที่เหมาะสม โดยมีการรวมกลุ่มและมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง (กลุ่มอนุรักษ์บ้านคลองขุด, 2568)

การวิจัยครั้งนี้มีคุณค่าและประโยชน์สำคัญ คือ การศึกษากระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนบ้านคลองขุดซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่สามารถถอดบทเรียนไปใช้ในพื้นที่อื่นได้ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมถึงส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ และสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของการวิจัย ได้แก่ ความขาดแคลนกลไกหรือแนวทางในการบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เป็นระบบ ขาดการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอก และการมีส่วนร่วมที่ยังไม่ทั่วถึงในบางกลุ่ม การศึกษานี้จึงมุ่งหวังที่จะนำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบล หานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลหานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (สงครี ชมภูวงศ์, 2554) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ดังนี้

1. ดำเนินการวิจัย ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลหานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง มีจำนวนทั้งสิ้น 715 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่ายแก่ประชาชนในชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลหานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง จำนวน 249 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มี 5 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มผู้พัฒนากรอำเภอเขาชัยสน ประกอบด้วย พัฒนาการอำเภอ จำนวน 1 คน กลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำท้องที่ ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การ

บริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 ได้แก่ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 รูป/คน กลุ่มที่ 4 ได้แก่ กลุ่มประมงพื้นบ้าน ประกอบด้วย จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 5 ได้แก่ กลุ่มทำสวนผลไม้ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 18 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม มีค่าเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.986 ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Checklist) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ได้แก่ 1) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น 2) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 3) ด้านการสร้างความรู้เข้าใจในกิจกรรมท่องเที่ยว 4) ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว 5) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน 6) ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 7) ด้านการลดการปล่อยมลพิษและการจัดการความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Five point Rating Scale) 5 ระดับ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2548)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัย ถึง นายแพทย์คงมี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห่านโพธิ์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แจกแบบสอบถาม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อความในการตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ได้ทั้งหมด 249 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 %

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาโดยการตีความ สร้างข้อสรุป จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุป แบบบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบล ห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลค่าสถิติพื้นฐานต่าง ๆ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง พบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยแปลผล อยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุดตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง โดยรวม (n = 249)

กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	ระดับการขับเคลื่อน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น	2.51	0.38	ปานกลาง
2. ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	3.56	0.42	มาก
3. ด้านการสร้างความรู้เข้าใจในกิจกรรมท่องเที่ยว	3.50	0.39	ปานกลาง



ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุดตำบลทานโพธิ์ อำเภอลำดวน จังหวัดพัทลุง โดยรวม (ต่อ) (n = 249)

กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	ระดับการขับเคลื่อน		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว	3.82	0.34	มาก
5. ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน	2.90	0.43	ปานกลาง
6. ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	2.40	0.39	น้อย
7. ด้านการลดการปล่อยมลพิษและการจัดการความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาติ	2.89	0.28	ปานกลาง
รวม	3.08	0.54	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยแปลผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$, S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า 1) ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.82$) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดรองลงมา 2) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ($\bar{X} = 3.56$), 3) ด้านการสร้างความเข้าใจในกิจกรรมท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.50$), 4) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ($\bar{X} = 2.90$), 5) ด้านการลดการปล่อยมลพิษและการจัดการความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.89$), 6) ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.51$), และ 7) ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.40$) ตามลำดับ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนบ้านคลองขุด อยู่ในระดับปานกลางนั้น เนื่องจากยังขาดความโดดเด่นและจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ชี้ว่า ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวคือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว การบริการ และการตลาด ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบถ้วนเพื่อยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ระบุว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสถานที่ ความพร้อมของชุมชน การบริหารจัดการ การบริการ และการตลาด ซึ่งล้วนยังเป็นจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติม

2. ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลทานโพธิ์ อำเภอลำดวน จังหวัดพัทลุง

2.1 ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างสร้างสรรค์ 1) การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืน 2) การส่งเสริมผลิตภัณฑ์และบริการจากทรัพยากรท้องถิ่น 3) การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น 4) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและฟื้นฟูทรัพยากร 5) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน 6) การปลูกจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ประชาชน หากสามารถนำแนวทางเหล่านี้ไปปรับใช้ จะช่วยให้ทรัพยากรท้องถิ่นถูกใช้อย่างคุ้มค่า และสร้างประโยชน์ให้กับทั้งชุมชนและประเทศในระยะยาว

2.2 ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ควรตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น และเลือกกิจกรรมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงนอกฤดู เพื่อกระจายรายได้อย่างสมดุล ให้ชุมชนในพื้นที่สามารถร่วมมือกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.3 ด้านการสร้างความเข้าใจในกิจกรรมท่องเที่ยว สามารถทำได้โดยการให้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง ส่งเสริมจิตสำนึกในการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่เข้าถึงง่าย เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จัดกิจกรรมเชิงให้ความรู้ สร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ ให้คำแนะนำในพื้นที่ท่องเที่ยว สร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นจิตสำนึก และใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย

2.4 ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร ให้มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ และให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการจัดการพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐาน ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว จัดการขยะและสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดการ และต้องให้มีการส่งเสริมความรู้และจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างจริงจัง

2.5 ด้านการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ส่งเสริมวิธีการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้วยการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก สนับสนุนเทคโนโลยีสีเขียว มีนโยบายและกฎหมายที่เข้มงวด ส่งเสริมวิถีชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นที่ลดการใช้ทรัพยากร

2.6 ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความรู้และความเข้าใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่นไปด้วย วิธีการกระตุ้นพฤติกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถทำได้โดย ให้ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์ สร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนสนใจ ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ที่จะช่วยสร้างคุณค่าและส่งเสริมความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและชุมชนในระยะยาว ต่อไป

2.7 ด้านการลดการปล่อยมลพิษและการจัดการความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยหลักการป้องกันไว้ก่อนที่ทรัพยากรธรรมชาติจะเสื่อมโทรม และหลักการฟื้นฟูความบริสุทธิ์ของทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ลดลง เช่น การปิดทะเลน้อยในฤดูปลาวางไข่ เป็นต้น ซึ่งมีหลากหลายวิธีการในการลดมลพิษและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้เทคโนโลยีสะอาด การลดของเสียที่ต้นทาง การรีไซเคิลและใช้ซ้ำ การปลูกป่าและอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบล หานโพธิ์ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง มีประเด็นที่น่าสนใจอภิปรายผล ดังนี้

โดยภาพรวม การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบล หานโพธิ์ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง มีค่าเฉลี่ยแปลผล อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้สามารถอภิปรายผลได้ว่า อาจเป็นเพราะกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนบ้านคลองขุด ยังขาดความโดดเด่น สถานที่ท่องเที่ยว ขาดสิ่งดึงดูดใจ/สนใจแก่นักท่องเที่ยว ตามแนวคิดของ ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร กล่าวไว้ว่า เครื่องบ่งชี้ถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย ปัจจัยจุดดึงดูดใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์



ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม (ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร, 2544) อีกทั้ง สมชาย สนั่นเมือง กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีปัจจัยหลักที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการพิจารณาทั้งในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น ความพร้อมในเรื่องการบริหารจัดการ 2) การบริการทางการท่องเที่ยว และ 3) การตลาด เพราะการตลาดเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงให้ผู้ซื้อ (นักท่องเที่ยว) มาซื้อสินค้า (สมชาย สนั่นเมือง, 2540) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาณิธร สิงห์ศักดิ์ตระกูล ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอกวนโดนและบ้านโดนพานัน อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งมะปรางและบ้านโดนพานันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ปาณิธร สิงห์ศักดิ์ตระกูล, 2557) อีกทั้ง สุชาติ นกหนู ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบนวัตวิถีวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบนวัตวิถีวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (สุชาติ นกหนู, 2563) แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา คำมาดี ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเยาวชน ในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ปรีชา คำมาดี, 2559)

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยแปดผล อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า ชุมชนบ้านคลองขุด ส่งเสริมสร้างจิตสำนึกในการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และความเป็นวิถีชีวิตของชุมชน ตามที่บทสัมภาษณ์ อนงค์ คุ่มจิตต์ ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยวว่า ควรมีแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้ยั่งยืน รวมถึงสร้างประสบการณ์ที่ดีแก่นักท่องเที่ยวในระยะยาว โดยชุมชนต้องปกป้องและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ (อนงค์ คุ่มจิตต์, 2568) อีกทั้งบทสัมภาษณ์ มาณพ จันทรแก้ว กล่าวว่า ต้องให้การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวเคารพและรับผิดชอบต่อสถานที่ที่เยี่ยมชม (มานพ จันทรแก้ว, 2568) ตามแนวคิดของ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการดำเนินการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ซึ่งอยู่ในสภาพเดิม ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้น และเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม และเป็นการลดความเสื่อมถอยของสถานที่ท่องเที่ยว (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2542) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาทิวากร ขตติ กล่าวว่า ชุมชนร่วมกันวางแผนงานด้านการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว เช่น การคมนาคมขนส่ง การบริการนักท่องเที่ยว ปรับปรุงภูมิทัศน์ บริเวณโดยรอบจะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนคนในชุมชน เข้ามามีส่วน ร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนต่อไป (พระมหาทิวากร ขตติยสิริ (ขติยะ), 2563) อีกทั้ง ตันติกร โนนศรีและคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ล่องเรือวังเลาของเทศบาลตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย : การท่องเที่ยวล่องแก่งชมวิถีชีวิตและธรรมชาติ ผลการศึกษพบว่า ปัจจัยที่ทำให้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประสบความสำเร็จคือ 1) ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ 2) การรวมกลุ่มของชุมชนจะต้องชัดเจนในรูปแบบของการ

มีส่วนร่วม 3) ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร 4) การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ตันติกร โนนศรีและคณะ, 2562)

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยแปดผล อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ด้านการกระตุ้นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ชุมชนบ้านคลองขุด ขาดกิจกรรม แนวทางกระตุ้นพฤติกรรม ของนักท่องเที่ยว ให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อย่างแท้จริง ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า ชุมชนบ้านคลองขุด จำเป็นต้องยกระดับการขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงใจความสำคัญของการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับโลก ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อย่างบทสัมภาษณ์ อนงค์ คุ่มจิตต์ พัฒนาการอำเภอเขาชัยสน กล่าวว่า การกระตุ้นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นแนวทางที่ช่วยลดผลกระทบต่องuests เป็นการส่งเสริมความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ทุกภาคส่วนต้องร่วมด้วยช่วยกันและสร้างความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและชุมชนในท้องถิ่น (อนงค์ คุ่มจิตต์, 2568) อีกทั้งบทสัมภาษณ์ มาณพ จันทรแก้ว กล่าวว่าต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ไม่ยั่งยืน (มาณพ จันทรแก้ว, 2568) ด้วยการสร้างความตระหนักในสำคัญของการรักษาสีเขียว (สมนึก ชุมประยูร, 2568) อีกทั้ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้นำเสนอแนวคิด ๗ Greens ที่เป็นมิตรกับโลก ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไว้ว่า 1) แนวคิด “เที่ยวด้วยแนวคิดเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green heart) 2) แนวคิด “ท่องเที่ยวใกล้ไกล ใช้พลังงานให้คุ้มค่า (Green logistics)” 3) แนวคิด “ท่องเที่ยวทั่วทิศ เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green attraction)” 4) แนวคิด “สนุกกับกิจกรรมท่องเที่ยวหลากหลาย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Green activity)” 5) แนวคิด “เที่ยวอย่างรู้ค่า รักษาเอกลักษณ์ชุมชน (Green community)” 6) แนวคิด “เลือกใช้บริการธุรกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green service)” 7) แนวคิด “จิตอาสา พาโลกสดใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม (Green plus)” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ตันติกร โนนศรีและคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ล่องเรือวังเลาของเทศบาลตำบล เอรಾವัน อำเภอเอรಾವัน จังหวัดเลย : การท่องเที่ยวล่องแก่งชมวิถีชีวิตและธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า อาจจะต้องมีหน่วยงานท้องถิ่นเข้าร่วมกระตุ้นให้ เกิดการมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชน (ตันติกร โนนศรีและคณะ, 2562) อีกทั้ง ศุภกิจ ทองปาน ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์แบบครบวงจร ตำบลบางปิด อำเภอแหลมฉบัง จังหวัดตราด ผลการศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้ ด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว พบว่า มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิต เกษตร วิถีชาวประมงแต่ละหมู่บ้านมีเอกลักษณ์ซึ่งการดำเนินงานคำนึงถึง คือ การอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและมีการเผยแพร่ความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ในส่วนของศักยภาพทางการท่องเที่ยว พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอยู่ในระดับที่ต่ำ (ศุภกิจ ทองปาน, 2560)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่น การดำเนินงานเริ่มจากการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเอง พร้อมส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว



การวางแผนกิจกรรมต้องยึดหลักการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และคำนึงถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว (Tourism Route) ต้องคัดเลือกพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้โดยไม่เกิดความเสียหาย พร้อมกำหนดขีดจำกัดนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนควรทำงานร่วมกัน สนับสนุนการจัดอบรมบุคลากร พัฒนาศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และส่งเสริมการตลาดที่เน้นภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างจริงจัง นอกจากนี้ ควรมีระบบติดตามประเมินผลเพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง การขับเคลื่อนต้องใช้การสร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวเคารพธรรมชาติผ่านสื่อสารประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมเรียนรู้ที่มีสาระ เช่น ทัวร์ศึกษาเชิงนิเวศ (Ecotourism Tour) และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป้าหมายสูงสุดของการขับเคลื่อนกิจกรรมนี้ คือ การสร้างรายได้แก่ชุมชน ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้คงอยู่สู่รุ่นต่อไป เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรร่วมมือกับมือกับทุกภาคส่วน สร้างความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและชุมชนในท้องถิ่น ควรสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของการรักษาสีเขียวแวดล้อมแก่ชุมชนอย่างจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มอนุรักษ์บ้านคลองขุด. (2568). พื้นที่ให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งบ้านคลองขุด จังหวัดพัทลุง. เรียกใช้เมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://happynetwork.org/project/3918>
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2542). ปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ฉบับที่ 7. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ตันติกร โนนศรีและคณะ. (2562). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ล่องเรือวังเลาของเทศบาลตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย: การท่องเที่ยวล่องแก่งชมวิถีชีวิตและธรรมชาติ. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2544). แนวทางและมาตรการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา คำมาดี. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเยาวชน ในจังหวัดชลบุรี. การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติ และนานาชาติ, 7(3), 396-407.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล. (2557). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอกวนโดนและบ้านโดนพานัน อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล. วารสารสุทธิปริทัศน์, 27(83), 97-112.
- พระมหาทิวากร ขตติยสิริ (ขัตติยะ). (2563). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลเมืองเก่า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2548). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

- มานพ จันทร์แก้ว. (27 ก.พ. 2568). กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพัทลุง. (พระปลัดจรัญ ขาดาส์โก (แก้วทนต์), ผู้สัมภาษณ์)
- ศุภกิจ ทองปาน. (2560). แนวทางการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบครบวงจร ตำบลบางปิด อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดตราด. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สงศรี ชมภูวงศ์. (2554). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครศรีธรรมราช: วีพีเอส.
- สมชาย สนั่นเมือง. (2540). ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว (ททท). กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สมนึก ชุมประยูร. (17 ก.พ. 2568). การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพัทลุง. (พระปลัดจรัญ ขาดาส์โก (แก้วทนต์), ผู้สัมภาษณ์)
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี, แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ. (2560). สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561 - 2580). เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2567 จาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF?fbclid=IwAR3PlzqAK5fH03zJD7JoK_I_piMmrPdgRoPvGvv-SUu4ErQO
- สุชาติ นกหนู. (2563). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบนวัตวิถีวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอมือ จังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อนงค์ คุ่มจิตต์. (17 ก.พ. 2568). การขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านคลองขุด ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพัทลุง. (พระปลัดจรัญ ขาดาส์โก (แก้วทนต์), ผู้สัมภาษณ์)